

СТРАТЕГІЯ, ЗМІСТ ТА НОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ПІДГОТОВКИ СПЕЦІАЛІСТІВ З ВИЩОЮ ТЕХНІЧНОЮ ОСВІТОЮ

УДК 378.22.013.42:004

В. І. Березан¹

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ЗАСОБАМИ ВІРТУАЛЬНОГО ПРОСТОРУ

¹ Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Сьогодні неможливо уявити освітній простір соціального педагога без сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та засобів телекомунікації, що відкривають принципово інші можливості освіти, спілкування і володіють серйозним педагогічним потенціалом. Метою роботи є розкриття поняття інформаційно-комунікаційної компетентності майбутніх соціальних педагогів, її складових та особливостей їх формування засобами віртуального простору. У статті розкрито причини особливої уваги до розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності майбутнього фахівця, вказані її відмінні особливості у підготовці майбутнього соціального педагога. Автор розглядає інформаційно-комунікаційну компетентність як одну з компетентностей, що характеризує професійні якості сучасного соціального педагога, і розглядає у трьох аспектах: 1) як властива кожній освіченій людині універсальна особистісна компетентність, яка формується впродовж усього життя і вимагає дотримання наступності її формування під час вступу студента до вищого навчального закладу; 2) як загальнопрофесійна педагогічна компетентність, що властива кожному педагогу і вимагає міжпредметного формування через вивчення фундаментальних навчальних дисциплін в університеті на всіх освітньо-кваліфікаційних рівнях; 3) як специфічна методична компетентність соціального педагога, яка формується через інтеграцію спеціальних інформаційних знань з предметами соціально-педагогічної підготовки. Також наголошено на зміні ролі і функцій викладача в системі сучасної (відкритої) освіти.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційна компетентність, майбутній соціальний педагог, віртуальний простір.

Вступ

Розвиток сучасного суспільства характеризується стрімким розвитком інформаційно-комунікаційних технологій та поширенням культури знань. Інформація стає головною цінністю, а уміння швидко і якісно працювати з нею — найнеобхіднішими навичками сучасної молоді. В усіх сферах життя суспільства інформатизація займає чільне місце. Використання нових інформаційних технологій охоплює як дозвіллеву діяльність, так і навчальну, трудову. Наразі студенти широко використовують у повсякденному житті досягнення сучасної науки, користуючись віртуальним простором як додатковою сферою спілкування, навчання, життя. Успішна реалізація особистості в умовах інформаційного суспільства залежить саме від можливості орієнтуватися в ньому, швидко здобувати, використовувати та передавати інформацію. Такі особистісні якості можуть стати підґрунтям для підготовки майбутніх фахівців. Тому, на нашу думку, формування інформаційно-комунікаційної компетентності майбутніх професіоналів займає важливе місце у суспільстві знань.

Розвиток науки, культури, технологій, соціальної сфери зумовлює виникнення нових професій. Однією з них є професія соціального педагога. Соціальний педагог — фахівець соціальної сфери, який працює з різними категоріями клієнтів (діти шкільного віку, особи з особливими потребами, особи звільнені з місць позбавлення волі, прийомні, фостерні, малозабезпечені сім'ї, дитячі будинки сімейного типу, люди похилого віку тощо). Відносно молода та затребувана у суспільстві професія потребує підготовки відповідних висококваліфікованих кадрів. Беручи до уваги стрімку

інформатизацію сучасного суспільства, успішна реалізація молодого фахівця у професійній сфері неможлива без його компетентності у віртуальному просторі. Ми вважаємо, що невід'ємною ланкою в освіті майбутнього соціального педагога має бути його підготовка до роботи з різними категоріями населення засобами віртуального простору.

Метою роботи є розкриття поняття інформаційно-комунікаційної компетентності майбутніх соціальних педагогів, її складових та особливостей їх формування засобами віртуального простору.

В структурі професійної компетентності В. Бубнов, А. Гуржій, М. Жалдак, Г. Козлакова, Н. Морзе виділяють інформаційно-комунікаційну компетентність. Питання віртуального простору розглянуто у роботах таких вітчизняних та зарубіжних учених, як Л. Анциферова, П. Балтес, П. Дітюк, О. Комісарова, С. Кремльова, О. Кудашкіна, С. Максименко, М. Назар, В. Плешаков, О. Сміслова, М. Смільсон, Р. Стернберг та ін.

Виклад основного матеріалу

У Національній доктрині розвитку освіти (Україна XXI століття) зазначено, що пріоритетом розвитку освіти є впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечують подальше удосконалення навчально-виховного процесу, доступність та ефективність освіти, підготовку молодого покоління до життєдіяльності в інформаційному суспільстві [1].

Причини особливої уваги до розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності очевидні, адже процеси глобалізації й інформатизації, за яких обсяг людських знань кожного року збільшується принаймні вдвічі, стимулюють різноманітні дослідження. Здатність адаптуватися до умов і технологій, які часто змінюються у сучасному суспільстві, особливо актуальна для соціального педагога. Адже у сучасних умовах навіть у період навчання майбутнього соціального педагога відбувається зміна декількох поколінь інформаційно-комунікаційних технологій, які впливають як на процеси соціалізації молодого покоління, так і на процес соціально-педагогічної діяльності з різними категоріями клієнтів. Тому у процесі професійної підготовки соціального педагога необхідно формувати не тільки професійно-орієнтовані знання та уміння, але й сприяти розвитку тих особистісних якостей випускників, які дозволили б їм у майбутньому вирішувати нові соціально-педагогічні завдання.

Нові вимоги суспільства до сучасного фахівця визначили інформаційно-комунікаційну компетентність як одну з базових, ключових. Крім цього, у підготовці майбутнього соціального педагога вона має деякі відмінні особливості: 1) пріоритетність (усе більшу вагу у складі діяльності сучасного соціального педагога набуває інформаційно-комунікаційна діяльність); 2) динамізм (в процесі підготовки випускника недостатньо враховувати тільки сучасний стан інформатизації, необхідно орієнтуватися на тенденції інформаційно-комунікаційного розвитку); 3) оптимальність (у ситуації стрімкого розвитку віртуального простору необхідно готувати майбутнього соціального педагога до оптимальної інформаційно-комунікаційної діяльності, щоб справлятися з поставленими професійними завданнями).

Інформаційно-комунікаційну компетентність ми розглядаємо як одну з компетентностей, що характеризує професійні якості сучасного соціального педагога, формування якої є важливим завданням педагогічних вишів.

Інформаційно-комунікаційна компетентність соціального педагога розглядається нами у трьох аспектах: 1) як властива кожній освіченій людині універсальна особистісна компетентність, яка формується впродовж усього життя і вимагає дотримання наступності її формування під час вступу студента до вищого навчального закладу; 2) як загальнопрофесійна педагогічна компетентність, що властива кожному педагогу і вимагає міжпредметного формування через вивчення фундаментальних навчальних дисциплін в університеті на всіх освітньо-кваліфікаційних рівнях; 3) як специфічна методична компетентність соціального педагога, яка формується через інтеграцію спеціальних інформаційних знань з предметами соціально-педагогічної підготовки [2, с. 45].

Перша складова інформаційно-комунікаційної компетентності майбутнього соціального педагога цінна тим, що вона формується не тільки під час цілеспрямованого педагогічного процесу, а більшою мірою у позанавчальній діяльності студента, зокрема на дозвіллі. Під час проведення нашого дослідження були виявлені найпопулярніші форми дозвілля студентів у віртуальному просторі:

– перегляд фільмів по телевізору і за допомогою електронної техніки online чи offline (стаціонарний комп'ютер, ноутбук, нетбук, планшет, мобільний телефон та ін.);

- пошук і завантаження необхідної інформації в Інтернеті;
- спілкування з друзями, родичами, знайомими, «віртуальними приятелями» у соціальних мережах, блогах, чатах, за допомогою скайпу тощо;
- ведення власного блогу;
- комп'ютерні ігри online та offline;
- віртуальний шопінг;
- читання літературних творів і наукових робіт за допомогою різноманітної електронної техніки online та offline;
- прослуховування музики, перегляд музичних відеокліпів за допомогою різної електронної техніки online та offline;
- навчання за допомогою комп'ютера (наприклад, вивчення іноземної мови, музичної грамотності за допомогою різних сайтів);
- комп'ютерна творчість, клуби за інтересами (фотографії, малювання, технічна творчість (модельовання), написання літературних, музичних творів, рецензій тощо);
- консультації online та offline;
- відвідування віртуальних семінарів, екскурсій, музеїв, концертів тощо.

Більшість студентів розуміють, що названі форми віртуального дозвілля можуть носити як чисто розважальний і, навіть, негативний (шкодити здоров'ю) характер, так і сприяти ґрунтовним міркуванням, обговоренню різноманітних важливих питань, критичному сприйманню поданої інформації тощо, тобто формуванню інформаційно-комунікаційної компетентності як особистісної якості студента.

Друга складова інформаційно-комунікаційної компетентності майбутнього соціального педагога формується завдяки вивченню нормативної навчальної дисципліни «Нові інформаційні технології», яка входить до всіх Державних галузевих стандартів підготовки бакалаврів — майбутніх учителів, педагогів, фахівців освіти різного спрямування. Під час вивчення цієї дисципліни формуються навички роботи з операційною системою Windows та офісним пакетом Microsoft Office. На лабораторних заняттях з курсу нових інформаційних технологій опрацьовуються прийоми роботи з програмами, що входять до складу вказаного пакету: текстовим процесором Word, табличним процесором Excel, програмою для створення комп'ютерних презентацій Power Point та системою управління базами даних Access, знайомляться з роботою з операційною системою Windows та файловим менеджером Total Commander, вивчаються можливості та основи функціонування Інтернету, робота в браузерях Internet Explorer, Opera, Mozilla [3, с. 4]. Курс побудований таким чином, що студенти, ознайомившись з теоретичним матеріалом до кожної теми, на лабораторних заняттях на основі детальних покрокових інструкцій, відповідних пояснень і рекомендацій самостійно виконують практичні завдання. Основним засобом віртуального простору тут виступає комп'ютер. Закріплюються загальнопрофесійні навички інформаційно-комунікаційної компетентності під час вивчення дисциплін загальнопрофесійної підготовки (педагогіка, психологія (загальна, вікова, педагогічна), основи педагогічної майстерності, основи наукових (науково-педагогічних, соціально-педагогічних) досліджень) в основному завдяки використанню текстового процесора Word, можливостей Інтернету та роботі у зручному для студента браузері під час підготовки до практичних і лабораторних занять, виконання завдань самостійної та індивідуальної роботи.

Формування третьої складової поняття «інформаційно-комунікаційна компетентність майбутнього соціального педагога» відбувається через інтеграцію спеціальних інформаційних знань з предметами професійно-орієнтованої підготовки. Проаналізувавши навчальні програми, у змісті тільки декількох професійно орієнтованих навчальних дисциплін, а саме «Основи соціально-педагогічних досліджень», «Основи соціально-правового захисту особистості», «Менеджмент соціально-педагогічної роботи», ми знайшли інформацію про застосування засобів віртуального простору у різних видах соціально-педагогічної роботи. У змістовому компоненті інших нормативних дисциплін циклу професійної і практичної підготовки ми вважаємо можливим увести та інтегрувати «віртуальний компонент». Тому викладачами кафедри соціальної і корекційної педагогіки Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка разом зі студентами напряму підготовки та спеціальності «Соціальна педагогіка» створюється каталог вебліографічних і бібліографічних матеріалів, у яких наводяться посилання на ресурси, що дозволяють викладачам, студентам, соціальним педагогам ознайомитися з нормативними документами у соціально-педагогічній роботі, сфері освіти, збагатити знання з навчальних дисциплін, вдосконалювати свої професійні компетенції в рамках мережеских педагогічних спільнот.

Також метою нашого наукового пошуку став аналіз методичного (операційного) компонента підготовки соціального педагога до майбутньої професійної діяльності. Ефективність використання засобів віртуального простору у роботі зі студентами багато в чому залежить від успішності вирішення завдань методичного характеру, пов'язаних з інформаційним змістом і способом використання автоматизованих систем навчання. У зв'язку з цим доцільно розглядати автоматизовані системи навчання, що використовуються в конкретній навчальній програмі, яка визначається предметним змістом, цілями і завданнями навчання, як програмно-методичні комплекси [4]. Використання засобів віртуального простору у навчальному процесі дозволяє змінити характер навчально-пізнавальної діяльності студентів, активізувати самостійну роботу студентів з різними електронними засобами навчального призначення (електронні підручники; спеціальні програми для повторення пройденого матеріалу або систематизації знань; програми для перегляду віддалених інформаційних ресурсів з банків і баз даних; автоматизовані системи контролю знань, текстів, оцінки умінь і навичок та ін. [4]. Для формування та підвищення рівня інформаційно-комунікаційної компетентності майбутнього соціального педагога у варіантах звітності на практичних заняттях, виконання самостійної роботи, індивідуальних завдань повинні використовуватися такі віртуальні форми: електронні звіти, таблиці, віртуальні презентації, екскурсії, відеозвіти, онлайн і офлайн консультації, конференції тощо.

Інтеграція традиційних і сучасних віртуальних методів навчання в організації навчальної діяльності студентів дозволить зробити ефективнішою якість навчального процесу в цілому і, відповідно, формування інформаційно-комунікаційної компетентності майбутнього соціального педагога. Розробка та використання засобів віртуального простору у формах навчальної і самостійної роботи студентів, передбачає більшу самостійність студентів, більшу індивідуалізацію завдань, що стосуються як змісту предметного матеріалу, форми звітності, так і характеру контролю.

Тобто сьогодні неможливо уявити освітній простір соціального педагога без сучасних засобів віртуального простору, що відкривають принципово інші можливості освіти, спілкування і володіють серйозним педагогічним потенціалом. Найсучаснішим, масовим, доступним і оперативним засобом реалізації такої інформаційної підтримки є Інтернет. Він надає студенту доступ до величезного сховища універсальної інформації і професійних веб-сайтів.

Сучасні науковці зазначають, в системі сучасної (відкритої) освіти суттєво змінюється роль і функції викладача. Російський науковець В. Лупанов зазначає, що викладач зобов'язаний будувати відносини зі студентами на основі співпраці і взаємодопомоги [5]. Діяльність викладача при використанні віртуального простору зумовлює певні вимоги до його професійної компетентності: викладач повинен знати свій предмет і вміти вільно у зрозумілій формі викладати; уміти конструювати свої знання за допомогою освітніх технологій, формуючи мотивацію студентів до навчання за допомогою віртуальної комунікації; проведення занять за допомогою засобів віртуального простору потребує високого рівня психолого-педагогічних знань у галузі електронної педагогіки, медіаосвіти та певного рівня інформаційної культури; навчання повинно формувати особистісні й професійні інформаційно-комунікаційні компетентнісні якості.

Українські вчені й педагоги М. П. Лещенко та А. В. Яцишин у своєму дослідженні наголошують, що в українському педагогічному просторі інтенсивно поширюються ідеї про те, що віртуальний простір та інформатизація освіти розширює освітні можливості людини:

- у викладача окрім дошки і крейди, завдяки сучасному віртуальному простору та інтернет-технологіям, з'явилися нові засоби навчання: стало можливим організувати вебіари, телеконференції і форуми за окремими предметами; створювати дошки оголошень і листи розсилки навчальних матеріалів; проводити консультації і роботу в чат-групі на довільну тематику; спілкуватися в режимі off-line (e-mail) та on-line (ICQ, Skype);

- застосування засобів віртуального простору дозволяє підвищити рівень самоосвіти, мотивації навчальної діяльності; створює нові можливості для творчості, отримання і закріплення різних професійних навичок, адже працюючи у мережі Інтернет, студенти одразу залучені до активної пізнавальної діяльності;

- у процесі навчання студенти вчать не лише набувати і застосовувати знання, але й знаходити необхідні для них засоби навчання та джерела інформації, уміти працювати з цією інформацією/відомостями;

- реалізується інтегративний підхід до вивчення предмету і застосування віртуального простору (комп'ютерних технологій, медіатехнологій тощо);

- електронні підручники, посібники, тестові програми, додаткова література дозволяють по-

новому будувати заняття за допомогою мультимедійних засобів;

– сучасні засоби навчання та інформаційні технології надають можливість викладачеві застосувати проблемно орієнтований чи конструктивістський методи для індивідуалізації навчання і врахування навчального ритму кожного студента та для здійснення новими засобами контролю за успішністю учнів [6, с. 9].

Російський дослідник Ю. Тельнов підкреслює, що завдяки віртуальному інтегрованому простору знань (ВІПЗ) виникає можливість об'єднати різні джерела інформації з різних дисциплін, спеціальностей і учасників освітнього процесу (викладачів і студентів) у рамках єдиної системи; забезпечити постійний розвиток системи за рахунок оновлення теоретичного знання і безперервного накопичення нового досвіду, набутого викладачами і студентами в ході навчального процесу; надавати інформацію, релевантну поставленому завданню кожному з учасників освітнього процесу відповідно до його знань, переваг і потреб [7, с. 38].

Висновки

Головною метою формування інформаційно-комунікаційної компетентності майбутнього соціального педагога є підготовка студентів до повноцінної та ефективної участі в суспільному і професійному житті в умовах інформаційного суспільства.

Для українського освітнього простору залишається актуальною проблема формування інформаційно-комунікаційної компетентності майбутнього соціального педагога. Віртуальний простір тут може виступати одним із засобів формування компетентності.

Досліджувана проблема багатоаспектна і не може бути вичерпана цією роботою. Багато питань чекають на своє подальше вивчення і вирішення. Зокрема: значення інформаційно-комунікаційної компетентності соціального педагога у роботі з різними категоріями соціальних суб'єктів, різними соціальними групами, в різних соціальних інституціях тощо; характеристика інформаційно-комунікаційної компетентності у професіограмі соціального педагога; проблеми соціалізації, комунікації студентів у віртуальному просторі тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про Національну доктрину розвитку освіти : Указ президента України від 17.04.2002 № 347/2002 / Президент України ; Указ, Доктрина [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.
2. Березан В. І. Взаємозв'язок професійної та інформаційно-комунікаційної компетентностей соціального педагога / В. І. Березан // Психологічні та педагогічні науки у XXI столітті: перспективи та пріоритетні напрямки досліджень : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, Україна, 9 травня 2014 р.). — К. : ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2014. — С. 43—46.
3. Чуб К. Ф. Основи інформатики та обчислювальної техніки : навч. посіб. / Чуб К. Ф., Борисенко А. О., Процай Л. П. ; МОН України ; Полт. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. — Полтава : [Друкарня ФОП Ткалич А. М.], 2011. — 168 с.
4. Темербекова А. А. Формирование профессиональных компетенций будущего педагога с помощью информационно-коммуникационных технологий в обучении [Электронный ресурс] / А. А. Темербекова. — Режим доступа : <http://e-lib.gasu.ru/konf/nit/archiv/2005/3/2.html>.
5. Лупанов В. Н. Социология открытого образования : актуальные проблемы становления и развития / В. Н. Лупанов [Электронный ресурс] // Современные проблемы науки и образования. — Российская Академия Естествознания. — 2008. — № 3. — Режим доступа : www.gae.ru.
6. Лещенко М. П. Відкрита освіта у категоріальному полі вітчизняних і зарубіжних учених / М. П. Лещенко, А. В. Яцишин [Електронний ресурс] // Інформаційні технології і засоби навчання. — 2014. — Т. 39. — Вип. 1. — С. 1—16. — Режим доступу : <http://nbuv.gov.ua/j-pdf>.
7. Тельнов Ю. Ф. Реализация компетентностного подхода к обучению на основе управления знаниями / Ю. Ф. Тельнов // Научная сессия МИФИ. — 2007. — Т. 338. — С. 23—45.

Рекомендована кафедрою вищої математики ВНТУ

Стаття надійшла до редакції 12.01.2015

Березан Валентина Ігорівна — канд. пед. наук, доцент, докторант кафедри соціальної і корекційної педагогіки, e-mail: berezan05@yandex.ru.

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, Полтава

The formation of information and communication competence of future social pedagogues by means of virtual space

¹ Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Today it is impossible to imagine the educational space of the social pedagogue without modern information and communication technologies and means of telecommunication, opening new opportunities for education, communication, and significant pedagogical potential. The aim of this work is to reveal the concept of information and communication competence of future social pedagogues, its components and features of their formation by means of the virtual space. The article describes the reasons for special attention to the development of information and communication competence of future specialists, indicated its distinctive features in the training of future social pedagogues. The author examines information and communication competence as one of the competencies that characterize a professional quality modern social pedagogue, and considers three aspects: 1) as universal personal competence that inherent to every educated person, which is formed over the entire life and requires compliance with the continuity of its formation upon receipt of the student in the University; 2) as a General professional pedagogical competence, inherent to each teacher and requires intersubject formation through the study of fundamental disciplines in the University at all educational qualification levels; 3) as a specific methodical competence social pedagogue, which is formed through the integration of special information knowledge and disciplines of socio-pedagogical training. Also the article emphasizes the changing role and functions of the lecturer in the system of modern (open) education.

Keywords: information and communication competence, future social pedagogue, virtual space.

Berezan Valentyna I. — Cand. Sc. (Education), Assistant Professor, Post-Doctoral Student of the Chair of Social and Correctional Pedagogy, e-mail: berezan05@yandex.ru

В. И. Березан¹

Формирование информационно-коммуникационной компетентности будущих социальных педагогов средствами виртуального пространства

¹ Полтавский национальный педагогический университет имени В. Г. Короленко

Сегодня невозможно представить образовательное пространство социального педагога без современных информационно-коммуникационных технологий и средств телекоммуникаций, которые открывают принципиально другие возможности образования, общения и владеют серьезным педагогическим потенциалом. Цель работы — раскрыть понятие информационно-коммуникационной компетентности будущих социальных педагогов, её составных частей и особенностей их формирования средствами виртуального пространства. В статье раскрыты причины особого внимания к развитию информационно-коммуникационной компетентности будущего специалиста, указаны её отличительные особенности в подготовке будущего социального педагога. Автор рассматривает информационно-коммуникационную компетентность как одну из компетентностей, которая характеризует профессиональные качества современного социального педагога, и рассматривает в трёх аспектах: 1) как свойственная каждому образованному человеку универсальная личностная компетентность, которая формируется на протяжении всей жизни и требует соблюдение преемственности ее формирования при поступлении студента в вуз; 2) как общепрофессиональная педагогическая компетентность, которая свойственна каждому педагогу и требует межпредметного формирования с помощью изучения фундаментальных учебных дисциплин в университете на всех образовательно-квалификационных уровнях; 3) как специфическая методическая компетентность социального педагога, которая формируется с помощью интеграции специальных информационных знаний с предметами социально-педагогической подготовки. Также в статье обращается внимание на изменение роли и функций преподавателя в системе современного (открытого) образования.

Ключевые слова: информационно-коммуникационная компетентность, будущий социальный педагог, виртуальное пространство.

Березан Валентина Игоревна — канд. пед. наук, доцент, докторант кафедры социальной и коррекционной педагогики, e-mail: berezan05@yandex.ru